

Література

1. Астемиров З. А. Понятие юридической ответственности // Советское государство и право. — 1976. — № 6. — С. 61–62.
2. Багрий-Шахматов Л. В. Социально-правовые проблемы уголовной ответственности и форм ее реализации. — Одесса: БАХВА, 1996. — С. 43.
3. Смирнов В. Г. Функции советского уголовного права. — Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1965. — С. 78.
4. Строгович М. С. Сущность юридической ответственности // Советское государство и право. — 1979. — № 5. — С. 72–77.
5. Астемиров З. А. Проблемы теории уголовной ответственности и наказания. — Махачкала: РИО ДГУ, 1987. — С. 18–19.
6. Елеонский В. А. Поощрительные нормы уголовного права и их значение в деятельности органов внутренних дел: Учеб. пособие. — Хабаровск, 1984. — С. 14–51.
7. Курс советского уголовного права. Общая часть. — Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. — Т. 1. — С. 509–514.
8. Шульгин П. Ф. Теоретические вопросы позитивного и негативного аспектов уголовной ответственности // Актуальні проблеми політики: 36. наук. пр. / Відп. ред. Л. І. Корміч. — Одеса, 2000. — Вип. 8. — С. 334.
9. Тарбагасв А. Н. О понятии позитивной уголовно-правовой ответственности // Вестник Ленинградского университета. — 1981. — Вып. 1, № 5. — С. 88–90.
10. Шабуров А. С. Социальная ответственность личности как элемент состава правомерного поведения // Вопросы совершенствования уголовно-правовых мер борьбы с преступностью. — Свердловск, 1983. — С. 5.
11. Тарбагасв А. Н. Понятие и цели уголовной ответственности. — Краснопярск: Изд-во Краснопяр. ун-та, 1986. — С. 93, 97.
12. Рабінович П. М. Основи загальної теорії права та держави: Навч. посіб. — Х.: Консум, 2002. — С. 115.
13. Чугушиков И. И. Правоотношения и формы их реализации в уголовном праве Украины: Дис... канд. юрид. наук. — Одесса, 2001. — С. 29, 31.

УДК 343.214

Д. О. Балобанова

ТЛУМАЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ

Визначення підстав кримінально-правової заборони, розкриття основних закономірностей соціально обумовленої діяльності законодавця в цьому відношенні, встановлення та аналіз тенденцій процесу криміналізації та декриміналізації діянь створюють важливий напрямок наукових досліджень в галузі кримінального права. Юридична характеристика суспільно небезпечного діяння, закріплення його ознак у кримінальному законі — обов'язкова умова успішності застосування кримінально-правових засобів боротьби з цим явищем. Формула закону визначає анти-суспільне явище, його межі та характерні риси, виокремлює його з ряду інших явищ та закріплює його типові прояви. Таким чином закон створює правову підставу для застосування конкретних карних, виховних та попереджувальних заходів. У випадку, коли соціально небезпечне явище не отримує своєчасної та відповідної його змісту правової оцінки, боротьба з ним стає менш ефективною, а шкода, яка заподіюється таким явищем, не зустрічає відповідної протидії.

Але слід зазначити, що будь-яка правозастосовча діяльність нерозривно пов'язана з тлумаченням законів або інших нормативних актів, тобто визначенням їх точного змісту. Тлумачення нормативних актів завершує процес регламентації суспільних відносин. В результаті тлумачення нормативні юридичні приписи стають готовими до реалізації, до практичного здійснення. Своєрідність тлумачення полягає в тому, що це — діяльність, яка, завершуючи процес регламентації суспільних відносин, є одним з початкових елементів процесу реалізації юридичних норм.

Питання тлумачення правових норм висвітлювалися в працях багатьох учених, переважно з питань теорії права. До них належать С. С. Алексєєв, Д. А. Керимов, А. Ф. Черданцев, А. С. Піголкін та багато інших.

Перед тим як почати реалізовувати ту чи іншу статтю чинного законодавства, у тому числі й кримінального профілю, необхідно зрозуміти, виявити її зміст та призначення. Інакше кажучи, здобути її правильне тлумачення, маючи на увазі при цьому, що ця операція не утворює правила, а лише виявляє зміст тексту.

Необхідність тлумачення обумовлена тією причиною, що статті закону формулюються як загальні, типові правила поведінки (норм) і внаслідок цього не можуть передбачити всіх конкретних обставин їх реалізації. Крім того, статті формулюються в різних виразах, в тій чи іншій послідовності, в безпосередньому або опосередкованому зв'язку з іншими статтями, інститутами та галузями законодавчої системи.

Тлумачення може бути свавільним, суб'єктивним, бажаним тій чи іншій особі. Ще відомий італійський юрист Ч. Беккарія писав: «У кожного человека своя точка зрения, у каждого в разное время она различна. Дух закона зависел бы, следовательно, от хорошей или дурной логики судьи, от хорошего или дурного его пищеварения, он зависел бы от силы его страстей, от его слабостей, от его отношения к потерпевшему и от всех малейших причин, имеющих в непостоянном уме человека образ каждого предмета» [1].

Тому тлумачення закону має бути тісно пов'язаним з процесуальними формами або процедурами, які фактично забезпечують режим законності. При їх чіткому додержанні суб'єктами тлумачення утворюються необхідні передумови для того, щоб правові норми виконувалися всіма та усюди. Під процедурами тлумачення правових норм слід розуміти здійснення конкретним суб'єктом сукупності дій у суворому наборі, послідовності та системі, відповідним чином оформлених та доведених до відома адресатів правових приписів [2].

Основні функції тлумачення пов'язані з зовнішньою формою права, необхідністю проникнення за його допомогою в зміст правових приписів, у розуміння волі законодавця.

У цій площині тлумачення має в процесі правового регулювання загальне, універсальне значення. У кожному випадку, реалізуючи юридичні норми, суб'єкти так чи інакше засвоюють їх зміст [3].

Коли мова йде про процедуру тлумачення закону, яка має, звісно, свої стадії, потрібно мати на увазі дії офіційних органів щодо з'ясування та роз'яснення

їх змісту. Ці дії мають, як правило, свою форму, відносно обмежені законодавством та одночасно припускають значну самостійність суб'єктів тлумачення в виборі цілей, методів та засобів. Стадії тлумачення закону присутні й при неофіційному тлумаченні, бо будь-який його суб'єкт первинно встановлює невизначеність у розумінні положень правових законодавчих норм. Потім настає стадія правороз'яснювальної роботи в засобах масової інформації, різноманітних коментаріях, наукових працях та ін.

Таким чином, розглядаючи питання тлумачення, необхідно кожного разу враховувати, що перед нами — тільки тлумачення (природа якого обумовлена зовнішньою формою права) або правозастосовче тлумачення (природа якого пов'язана, крім того, із застосуванням) [4].

У процесі застосування юридично важливим є не тільки вірно інтерпретувати те чи інше формально закріплене правове положення, але й розтлумачити право в цілому — його зміст, його принципи, соціально-політичне значення.

Процедура тлумачення закону, її законодавче оформлення, відповідність потребам демократичного суспільства та держави відіграють не меншу роль, ніж інші критерії їх тлумачення: значення слів, граматична конструкція, смислові зв'язки закону, мета регулювання в історичному контексті — для виявлення смислу закону та адекватного його розуміння всіма суб'єктами реалізації права.

Буття права полягає в ланцюжку поповнень «волі законодавця» [5], або в сукупності заміन, підмін, доповнень, компенсацій первинного змісту, сюжету тексту законодавчого акта, які здійснюються в процесі створення юридичного тексту. «Навіть найбільш виразні закони потребують тлумачення. Законів, які були б повністю зрозумілі, не існує...» [6].

Виходячи з вищевказаного, необхідно констатувати, що специфічні правові аспекти тлумачення спираються, перш за все, на те, що воля законодавця отримує нормативне, спеціально-юридичне визначення, та, по-друге, на те, що юридичне тлумачення виступає як елемент правозастосовчого процесу.

На мій погляд, можна зробити висновок про те, що процедура тлумачення кримінального закону може включатися в процес криміналізації, виступаючи у двох проявах:

1) завдяки тлумаченню ми можемо визнати те чи інше, конкретне діяння конкретної особи злочинним;

2) тлумачення будь-якої чинної правової норми дає нам підстави для більш вдалого, чіткого формулювання правової норми (в тому числі тієї, що встановлює кримінально-правову заборону) у майбутньому, тобто для вдосконалення процесу криміналізації.

Література

1. Беккариа Ч. О преступлениях и наказаниях. — М., 1939. — С. 209–210.
2. Хабриева Т. Я. Процессуальные вопросы толкования Конституции в деятельности Конституционного Суда РФ // Государство и право. — 1996 — № 10. — С. 19.
3. Лазарев В. В. Примечание советского права. — Казань, 1972. — С. 67.

4. Элькин П. С. Толкование и применение норм уголовно-процессуального права. — М., 1967. — С. 57.
5. Маш де П. Аллегория чтения. — Екатеринбург, 1999. — С. 317, 320–325, 327–328.
6. Гредескул Н. А. К учению об осуществлении права. — Х., 1900. — С. 159.

УДК 343.852

І. М. Горбачова

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ

Термін «заходи безпеки (захисту)» увійшов в науковий обіг наприкінці минулого століття для визначення особливої групи заходів запобіжного впливу. Аналіз джерел права свідчить, що самі заходи безпеки містяться у всіх відомих нам законодавчих системах, але виділити їхню відмінність від заходів покарання стало можливим лише при досить розвиненому рівні теорії права, у першу чергу кримінального.

Варто визнати, що системного аналізу заходів безпеки як самостійного правового інституту за останній час у вітчизняній правовій науці не відбулося. Теорія заходів безпеки, як і раніше, перебуває на периферії наукових досліджень, а в кримінальній політиці панує концепція «покарання» [1].

Специфіку заходів безпеки можна зрозуміти, порівнюючи їх з заходами соціальної профілактики і юридичної відповідальності.

Соціальна профілактика — це сукупність найрізноманітніших видів допомоги громадянам, які визначають їхню успішну соціалізацію і ресоціалізацію: медичну, психолого-педагогічну, матеріальну допомогу; підвищення освітнього, професійного і культурного рівня і т. п. Вичерпний перелік всіх видів впливу, що входять у соціальну профілактику, дати важко. Тому простіше сказати, що вона містить у собі все, що може позитивно впливати на людину, за винятком заходів відповідальності та безпеки. Кримінальна відповідальність — це ретроспективна відповідальність як обов'язок перетерпіти певні позбавлення і страждання за скоєне злочинне діяння. Заходи безпеки — це вид запобіжного впливу, мета якого, при наявності зазначених у законі підстав, за допомогою примусового і тимчасового обмеження можливостей попередити здійснення суспільно небезпечних дій. Всі правові заходи безпеки можна поділити залежно від галузевої приналежності: а) кримінально-правові, б) адміністративно-правові, в) цивільно-правові, г) трудові [2].

Види впливу, що становлять соціальну профілактику, покликані задовольняти різні потреби індивідів, соціальних груп, суспільства. Працевлаштовуючи звільненого з колонії або надаючи йому житло, посадові особи здійснюють тим самим соціальну профілактику. Застосовуючи до злочинця певний вид кримінального покарання, суспільство ще раз підкреслює значимість цінностей, на яких воно базується. Заходи безпеки виникли і використовуються з метою захисту суспільства і його членів від небезпечних зазіхань. Така безпосередня